

# Het historisch museum aan zijn doel voorbij

Over gevoelens van historisch bewustzijn bij de opkomst en ondergang  
van het Nationaal Historisch Museum

Bachelorscriptie Taal- en cultuurstudies

Hoofdrichting: Moderne Kunst, Cultuur en Geschiedenis

Naam: Veerle Koolhaas

Studentnummer: 3674401

Begeleider: dr. Hendrik Henrichs

Universiteit Utrecht, 26 juni 2014

## Inhoudsopgave

Inleiding .....	3
Hoofdstuk 1: De hedendaagse historische cultuur in Nederland .....	6
1.1 Historisch besef .....	6
1.2 Geschiedenis ten opzichte van erfgoed .....	7
1.3 Historische cultuur in Nederland.....	9
1.4 Conclusie .....	10
Hoofdstuk 2: De vormgeving van het historisch museum .....	11
2.1 Informatievoorziening .....	11
2.2 Publieke interesse .....	11
2.3 Politiek, cognitie en esthetiek .....	12
2.4 Voortbestaan van historische musea .....	13
2.5 Conclusie .....	14
Hoofdstuk 3: De opkomst en ondergang van het Nationaal Historisch Museum.....	15
3.1 Politiek debat.....	15
3.2 Visies op het Nationaal Historisch Museum.....	17
3.3 Opkomst en ondergang.....	18
3.4 Conclusie .....	21
Conclusie .....	22
Literatuurlijst .....	24

## Inleiding

Uit een test van het Historisch Nieuwsblad in 2004 bleek dat het gemiddelde rapportcijfer bij een proefwerk over de historische kennis van parlementsleden slechts een 4+ bedroeg. Een antwoord op de vraag wanneer Willem van Oranje is vermoord als: 'Willem van Oranje [is] in 1600-zoveel bij Dokkum vermoord' spreken boekdelen. Als zelfs openbare bestuurders en politici al onvoldoende kennis over het verleden hebben, hoe zit het dan met de historische kennis van de gemiddelde Nederlander?<sup>1</sup>

In 2006 luidde de leus van politici Jan Marijnissen en Maxime Verhagen in een opiniestuk in *Trouw*: 'Red ons historisch besef!' Geschiedenis was volgens hen blijkbaar niet iets waar men zich in Nederland mee bezighoudt. Er zou bovendien geen instantie of museum bestaan die samenhang in de Nederlandse geschiedenis creëert. De komst van een dergelijk museum zou een 'bijdrage leveren aan de verspreiding van historisch besef en historische kennis onder burgers, en zou bijdragen aan het tot stand brengen van verbondenheid tussen de culturen hier aanwezig'. De komst van een nationaal-historisch museum zou, met andere woorden, bijdragen aan de herwaardering van het belang van kennis van onze wordingsgeschiedenis.<sup>2</sup>

De Utrechtse historici Leen Dorsman, Ed Jonker en Kees Ribbens zijn echter van mening dat het negatieve perspectief ten opzichte van historisch bewustzijn ten onrechte in stand wordt gehouden. Volgens hen worden geschiedenisuitingen die zich buiten de academie afspelen niet in acht genomen bij de stellingname over het historisch besef in Nederland. Geschiedenis zou buiten de academie volgens Dorsman, Jonker en Ribbens juist levend zijn. In het publieke domein bestaat wel degelijk belangstelling voor het verleden. Op het terrein van de academicus zelf kan sprake zijn van vermenging: 'De studiezaal van het archief is niet meer uitsluitend het domein van de professionele historicus. Zijn werkterrein moet hij delen met een groeiend aantal personen die hun eigen bijdrage leveren aan de hedendaagse historische cultuur.'<sup>3</sup> Moet het begrip geschiedenis zich dan niet meer beperken tot de academie, maar worden verbreed?

Ook de Duitse historicus Jörn Rüsen is van mening dat elke vorm van historisch denken kan worden beschouwd als uiting van historisch bewustzijn. Historisch bewustzijn wordt levend gehouden door het besef dat er verschillende tijdsdimensies bestaan. Het bewustzijn hiervan zou bijdragen aan

---

<sup>1</sup> E. Rensman en W. Bossmann, 'Tweede Kamer haalt onvoldoende voor proefwerk geschiedenis' <http://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/5845/tweede-kamer-haalt-onvoldoende-voor-proefwerk-geschiedenis.html> (geraadpleegd op 2 december 2013).

<sup>2</sup> J. Marijnissen en M. Verhagen, 'Red ons historisch besef', *Trouw*, 13 mei 2006.

<sup>3</sup> L. Dorsman, E. Jonker en K. Ribbens, *Het zoet en het zuur: geschiedenis in Nederland* (Amsterdam 2000).

identiteitsvorming. Dit is kenmerkend voor de nationale historische cultuur in een land.<sup>4</sup>

Historische musea zijn er in Nederland volop. De Britse museoloog Kenneth Hudson constateert twee belangrijke veranderingen in de museumwereld. Ten eerste lijken het heden en het verleden met elkaar vermengd te worden, waardoor men beter begrip kan tonen voor het heden. Ten tweede zijn musea niet alleen van intellectueel belang, maar kunnen ook een emotionele en esthetische rol vervullen.<sup>5</sup> Ook de Britse historicus Darryl McIntyre stelt dat musea aan het veranderen zijn: ze houden zich niet alleen bezig met verzamelen en bewaren en het op chronologische wijze presenteren van objecten, maar profileren zich aan de hand van verschillende metathema's als instanties voor culturele uitwisseling.<sup>6</sup> Hiervoor is het belangrijk om interactie met het publiek aan te gaan. Hoewel niet alles gehoord kan worden en er veel verschillende visies bestaan, geeft het een gemeenschap een gevoel van *active ownership*.<sup>7</sup> Zo ontstaat er uiteindelijk ook een meer democratische vorm van bestuderen van het verleden. Academics en leken delen zo een *shared authority* over het verleden.<sup>8</sup>

Volgens politici Jan Marijnissen en Maxime Verhagen zou de komst van een nationaal-historisch museum een bijdrage leveren aan het aanwakken van historisch bewustzijn, juist omdat er sprake is van kennisuitwisseling tussen musea en haar publiek. Critici van de plannen voor het oprichten van een nationaal-historisch museum erkenden wel dat het slecht is gesteld met het historisch bewustzijn van de gemiddelde Nederlander. Volgens hen was het echter niet nodig om een nationaal-historisch museum op te richten. Er zouden immers al genoeg andere musea in Nederland zijn waar de nationale historie tentoon werd gesteld, zoals het Rijksmuseum, het Zuiderzeemuseum, het Openluchtmuseum en het Scheepvaartmuseum.<sup>9</sup> Toch zou een nationaal-historisch museum samenhang kunnen bieden in de Nederlandse geschiedenis.

De plannen voor de komst van een dergelijk museum begonnen steeds concreter te worden, evenals de naamgeving. Het nieuw te komen museum zou als naam 'Nationaal Historisch Museum' gaan dragen, wat afgekort zou worden tot 'NHM'. In 2008 publiceerden algemeen directeur Erik Schilp en inhoudelijk directeur Valentijn Byvanck van een document waarin ze hun visie op het NHM

---

4 H. Henrichs, 'Historisch denken of het verleden beleven. Public history en musea.' *Levend Erfgoed. Vakblad voor public folklore & public history* (2009) 16.

5 K. Hudson, 'Attempts to define 'museum'', in: D. Boswell en J. Evans (ed.), *Representing the nation: a reader. Histories, heritage and museums* (New York 1999) 377.

6 D. McIntyre, 'Creating new pasts in museums', in: P. Ashton en H. Kean, *Public History and Heritage Today. People and their Pasts* (New York 2012) 144.

7 McIntyre, 'Creating new pasts', 139.

8 R. Samuel, *Theatres of Memory* (Londen 1993) 27.

9 A. Kranenberg, 'Historisch besef; Legio musea met aandacht voor historie', *De Volkskrant*, 30 december 2003, 3.

uiteenzetten. In dit document stond centraal dat het museum de historische verbeelding moest stimuleren. Geschiedenis moest 'werkelijk gaan leven' voor de bezoeker.<sup>10</sup>

In 2010 werd gestart met het maken van plannen voor de eerste activiteiten en tentoonstellingen in het kader van het museum. De overheid maakte bekend dat er geen subsidie beschikbaar zou worden gesteld voor de bouw van het museum. In 2011 werd er een website gebouwd waarop een begin werd gemaakt met het uitdragen van de standpunten van het museum. De directie was nog steeds overtuigd van de noodzaak van een gebouw voor het museum, en was dan ook zoekende naar een locatie en nieuwe vormen van (private) financiering. In juni 2011 besloot de Tweede Kamer de subsidie in zijn geheel stop te zetten. Zonder financiering kon het museum niet verder en het hield per 1 januari 2012 officieel op met bestaan.<sup>11</sup>

Het is de vraag in hoeverre het NHM had kunnen beantwoorden aan de ontwikkelingen in de museumwereld om hiermee een zo breed mogelijk publiek aan te spreken waarbij het creëren van historisch bewustzijn zou worden nagestreefd. In deze scriptie staat centraal welke opvattingen een rol hebben gespeeld bij de opkomst en ondergang van het NHM in het licht van historisch bewustzijn. Dit wordt onderzocht aan de hand van de volgende hoofdvraag:

*In hoeverre is het streven naar verbondenheid door historisch bewustzijn van invloed geweest op de opkomst en ondergang van het Nationaal Historisch Museum?*

Ten eerste wordt uiteengezet hoe de hedendaagse historische cultuur in Nederland zich kenmerkt. Hierbij worden verschillende houdingen ten aanzien van het begrip geschiedenis behandeld; zowel een brede als een smalle benadering. Vervolgens wordt de manier waarop historische musea volgens verschillende historici het beste vorm kunnen worden gegeven uiteengezet, en in hoeverre het NHM daaraan heeft beantwoord. Tot slot wordt besproken in hoeverre er sprake is geweest van een kloof tussen wat politici nastreefden, wat volgens historici de beste invulling van een dergelijk museum was en wat de wensen en verlangens van het publiek waren voor het NHM.

Deze scriptie toont aan dat het NHM er volgens politici moest komen vanwege het gebrek aan historisch bewustzijn onder Nederlanders, maar dat dit een onhaalbaar streven bleek vanwege de manier waarop het museum in zou worden gevuld.

---

<sup>10</sup> V. Byvanck en E. Schilp, *Blauwdruk. Plannen, schetsen en geschiedenis van het Nationaal Historisch Museum (2008-2011)* (Amsterdam 2012) 21.

<sup>11</sup> Nationaal Historisch Museum, 'Einde van het Nationaal Historisch Museum' <http://www.innl.nl/page/405/nl> (geraadpleegd op 5 januari 2014).

## Hoofdstuk 1: De hedendaagse historische cultuur in Nederland

Volgens de Duitse historicus Jörn Rüsen is de historische cultuur 'het door het historisch bewustzijn gevormde deel van de algemene cultuur'.<sup>12</sup> Het is echter de vraag wanneer iemand zich echt bewust kan zijn van het verleden. Is bewustzijn gelieerd aan objectieve wetenschappelijke kennis, of is bewustzijn een meer gevoelskwestie? Met andere woorden: kan alleen de academicus zich 'werkelijk' bewust zijn van het verleden, of is het een wijdverbreid begrip dat voor de gehele samenleving kan gelden?

### 1.1 Historisch besef

De Nederlandse historici Leen Dorsman, Ed Jonker en Kees Ribbens onderscheiden drie soorten van omgang met het verleden, waaraan de historische cultuur in Nederland kan worden ontleend. Ten eerste wordt de wijze waarop geschiedenis zich in het emotionele onderbewustzijn bevindt onderscheiden. Deze vorm van het verleden herinneren is voor ieder individu wisselend, en heeft veel raakvlakken met nostalgie. Een tweede vorm van historisch denken raakt meer aan het collectieve historisch besef, en is bewuster aanwezig bij mensen. Ten derde kunnen historische herinneringen worden beschouwd als collectief cultuurgood. Het verleden wordt bijvoorbeeld gerepresenteerd in tradities, verhalen en komt naar voren in educatieve programma's op scholen en in musea.<sup>13</sup> Over het algemeen kan worden gesteld dat herinneren meer van toepassing is op het individu, en dat herdenken meer te maken heeft met de manier waarop het verleden op collectieve wijze voortleeft in een gemeenschap.

Het onderscheid tussen deze drie soorten geschiedenis impliceert dat historisch besef op verschillende wijzen wordt vormgegeven en op verschillende wijzen een bepaalde rol kan hebben in het leven van mensen. Hoewel er tot op zekere hoogte een collectief idee over het verleden bestaat, herinnert ieder individu op een andere wijze. Het is de vraag in hoeverre er sprake is van een wisselwerking tussen de door Dorsman, Jonker en Ribbens onderscheiden niveaus.

De Duitse historicus Hans-Jürgen Pandel stelt de veranderlijkheid van de samenleving centraal. Het besef dat het leven van een mens dynamisch is en constant verandert, ligt volgens hem aan de basis van het individuele historisch bewustzijn. Het is de vraag in hoeverre een gemiddeld individu over dat besef beschikt. Historicus Karl-Ernst Jeismann is van mening dat historisch bewustzijn meer is dan slechts interesse voor het verleden. Het omvat volgens hem drie elementen: een interpretatie van

---

<sup>12</sup> H. Henrichs, 'Historisch denken', 16.

<sup>13</sup> Dorsman, Jonker, Ribbens, *Het zoet en het zuur*, 33.

het verleden, inzicht in het heden en een duidelijk toekomstperspectief.<sup>14</sup> Dit vergt dus de nodige kennis over verschillende tijden, en Jeismann vraagt zich af of ieder individu die kennis heeft, en in staat is om deze in het juiste perspectief te plaatsen. In tegenstelling tot Jeismann en Pandel verbreedt Jörn Rüsen het begrip ‘bewustzijn’ en beschouwt elke vorm van historisch denken als uiting van historisch bewustzijn. Dat betekent dus dat niet alleen academici, maar ook individuen die zich bijvoorbeeld interesseren voor hun eigen familieverleden zich bewust zijn van hun verleden. Het is dan ook de vraag op welk niveau er daadwerkelijk gesproken kan worden van het bewustzijn van het verleden, en of er verschillende gradaties aan te wijzen zijn in de manier waarop men zich bewust is van het verleden. Volgens de Britse marxistische historicus Raphael Samuel was er helemaal geen sprake van een bepaalde hiërarchie binnen het historisch bewustzijn, waarin het verleden slechts het domein is van de academische historicus, en de historische kennis en interesse van leken onbelangrijk is. Er kon volgens hem juist een goede wisselwerking plaatsvinden tussen de academicus enerzijds en het publiek anderzijds. Samuel begaf zich hiermee als een van de eerste academici op het terrein van *public history*. Hij was van mening dat geschiedenis niet een eenzijdige weergave van academici was, maar werd vormgegeven door alle mensen. Hij beschouwde geschiedenis als een samenkomst van zo veel mogelijk historische kennis van zo veel mogelijk verschillende mensen uit het publieke veld. Mensen moesten volgens hem gestimuleerd worden zelf geschiedenis te schrijven: met *do-it-yourself history* werd een heel nieuwe democratische vorm van geschiedschrijving neergezet. Deze kennis was dan misschien ‘onofficieel’, maar volgens hem wel van grote waarde.<sup>15</sup>

Deze democratisering van geschiedenis ligt aan de basis van *public history*. Juist doordat Samuel *history from below* onder de aandacht bracht, werd het bestaan van slechts academische geschiedenis minder vanzelfsprekend. Hierdoor groeide niet alleen de aandacht voor geschiedschrijving over of door leken, maar ook voor de manier waarop geschiedenis vorm heeft gekregen in het publieke veld.

## 1.2 Geschiedenis ten opzichte van erfgoed

Historici als Samuel pleiten voor democratisering en verbreding van het begrip geschiedenis. Geschiedenis kenmerkt zich bij academici door een kritische, objectieve instelling en maakt gebruik van traditionele onderzoeksmethoden. Geschiedenis is dynamisch: er wordt constant onderzoek

---

<sup>14</sup> K. Ribbens, *Een eigentijds verleden. Alledaagse historische cultuur in Nederland, 1945-2000* (Hilversum 2002) 18.

<sup>15</sup> Samuel, *Theatres of Memory*, 27.

gedaan, waarbij nieuwe bevindingen oude kunnen vervangen. Geschiedenis wordt gerepresenteerd in erfgoed. Hierbij staat, in tegenstelling tot bij geschiedenis, een kritische houding ten opzichte van identiteit centraal. Erfgoed is statisch en is discontinue. Een historisch object zelf is immers onveranderlijk. De percepties die aan het object worden verbonden kunnen echter wel van tijd tot tijd veranderen. Door de veranderde visies op erfgoed, draagt het toch een zekere mate van continuïteit met zich mee. Erfgoed kenmerkt dan ook de hedendaagse omgang met het verleden. Samuel erkende dat erfgoed een hedendaagse constructie van het verleden is, maar hij zag dit niet als een probleem. Hij sprak over een democratisering van historische belangstelling: steeds meer mensen gingen zich betrokken voelen bij het verleden.<sup>16</sup>

De Amerikaanse historicus David Lowenthal is echter een andere mening toegedaan. Ook hij signaleert een groeiende interesse voor het verleden, maar waakt voor de manier waarop dit tot uiting komt. Hij zet in zijn boek *The past is a foreign country* de veranderende rol van geschiedenis in het dagelijks leven van mensen uiteen.<sup>17</sup> Door allerlei modernisering en de samenleving worden doorgevoerd, ontstaat volgens hem een breuk tussen het heden en het verleden. Als reactie hierop proberen mensen zich vast te klampen aan het verleden: mensen zoeken houvast. Deze zoektocht naar houvast zou echter niet gebaseerd zijn op werkelijke interesse, maar op nostalgische gevoelens die een vroeger-was-alles-beterperspectief met zich meedragen. Historicus Kees Ribbens verwoordt het treffend: 'het verleden is verworden tot een vreemd en ver verwijderd land waarvan de kenmerken worden gevormd door onze eigentijdse voorkeuren'.<sup>18</sup> Ribbens is van mening dat de belangstelling voor het verleden blijkt uit het feit dat er veel historische boeken worden gepubliceerd, er veel historische musea zijn en er veel wordt gearchiveerd. Ook individuen trachten de historie levend te houden, zowel voor zichzelf, door bijvoorbeeld oude foto's en verhalen van familieleden te archiveren, als ook voor de gemeenschap, bijvoorbeeld door tradities levend te houden.<sup>19</sup> Volgens Lowenthal blijkt de interesse voor het verleden vooral uit de grote verzamelzucht van mensen. Het is de vraag of het verzamelen van historische objecten getuigt van werkelijke interesse voor het verleden, of juist van verheerlijking van 'betere tijden': zijn verzamelaars echt geïnteresseerd in de objecten, of juist in het nostalgische gevoel dat ze oproepen? Lowenthal: 'what we save is property and artifacts rather than ideas or culture'.<sup>20</sup> Erfgoed zou chauvinisme bevorderen, triviaal en populistisch zijn en commercieel worden uitgebuit. Hierdoor lijken gegevens

---

<sup>16</sup> Samuel, *Theatres of memory*, 270.

<sup>17</sup> D. Lowenthal, *The past is a foreign country* (Cambridge 1985).

<sup>18</sup> Ribbens, *Een eigentijds verleden*, 28.

<sup>19</sup> Dorsman, Jonker, Ribbens, *Het zoet en het zuur*, 47.

<sup>20</sup> Lowenthal, *The past is a foreign country*, 258-9.



over het verleden vertekend te worden waardoor de 'echte' geschiedenis dreigt te verdwijnen.<sup>21</sup> Ook de Britse historicus Robert Hewison waakt voor vertekeningen in representaties van het verleden. Als mensen erfgoed bekijken, kunnen volgens Hewison nostalgische gevoelens bij hen opkomen. Op die manier worden gemakkelijker alleen de goede onderdelen van het verleden belicht. Sommige onderdelen van het verleden worden dan achterwege gelaten, waardoor ze gemakkelijk naar de achtergrond verdwijnen. Hewison is van mening dat erfgoed identiteitsvormend is: 'the impulse to preserve the past is part of the impulse to preserve the self'.<sup>22</sup> De Britse socioloog Anthony D. Smith spreekt zelfs van 'the uses of history' om een identiteitsgevoel te creëren.<sup>23</sup>

Volgens historica Anneleen Arnout is herinnering, en daaraan verwant erfgoed, 'een voortdurend geaccentueerd verleden; een beleefde band met het eeuwig heden. Geschiedenis daarentegen is een representatie van het verleden, de steeds onvolmaakte reconstructie van wat niet meer is.'<sup>24</sup> Erfgoed houdt de herinnering aan het verleden dan ook levend. Het maakt het verleden veelzijdiger en democratischer. Toch is het van groot belang dat er gewaakt wordt voor vermenging van nostalgische gevoelens met objectieve informatie over het verleden. Een goede samenwerking en wisselwerking tussen de academicus en het publiek biedt hiervoor een oplossing.

### 1.3 Historische cultuur in Nederland

Ribbens is van mening dat de hedendaagse historische cultuur in Nederland zich kenmerkt door de volgende elementen: verbreding, verjonging, visualisering en materialisering. Hoewel geschiedenis vroeger als iets van de elite werd beschouwd, staat nu centraal dat erfgoed en dus ook geschiedenis van iedereen is. Niet alleen de geschiedschrijving over de grote verhalen uit de geschiedenis 'van lang geleden', maar ook 'jonge' geschiedenis en microgeschiedenis zijn van belang. Daarnaast maken ook zichtbare en tastbare zaken onderdeel uit van de geschiedenis.<sup>25</sup> Met andere woorden: het verleden is actueler dan ooit. Dorsman, Jonker en Ribbens spreken bij deze hernieuwde aandacht zelfs van een *history hype*.<sup>26</sup>

---

<sup>21</sup> A. van der Zeijden, *Volkscultuur van en voor een breed publiek. Enkele theoretische premissen en conceptuele uitgangspunten* (Utrecht 2004) 29.

<sup>22</sup> R. Hewison, *The Heritage Industry: Britain in a Climate of Decline* (Londen 1987) 47.

<sup>23</sup> A. Smith, 'History and modernity: reflections on the theory of nationalism', in: D. Boswell en J. Evans (ed.), *Representing the nation: a reader. Histories, heritage and museums* (New York 1999) 51-54.

<sup>24</sup> A. Arnout, 'Lieux de mémoire, erfgoed en geschiedenis', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 122.4 (2009) 546.

<sup>25</sup> Ribbens, *Een eigentijds verleden*, 51.

<sup>26</sup> Dorsman, Jonker, Ribbens, *Het zoet en het zuur*, 49.

## 1.4 Conclusie

Het is de vraag welke interpretatie van historisch bewustzijn gehanteerd wordt om te stellen of alleen academici of ook andere geïnteresseerden 'ware kennis' over het verleden kunnen hebben. Kan er alleen van historisch bewustzijn gesproken worden als iemand academisch geschoold is en kennis over het verleden heeft en deze in de juiste context kan plaatsen, of is iemand zich ook al bewust van zijn verleden als hij met nostalgische gevoelens door de fotoboeken van zijn grootouders bladert? Bij de verschillende visies op historisch bewustzijn staat centraal dat het historisch bewustzijn levend wordt gehouden door het besef dat er verschillende tijdsdimensies bestaan. Het bewustzijn hiervan zou bijdragen aan identiteitsvorming.<sup>27</sup> Modern historisch besef is dan ook gericht op inzicht in de veranderingsprocessen waaraan de wereld onderhevig is en op werkelijk begrip van andere tijden.<sup>28</sup>

---

<sup>27</sup> Ribbens, *Een eigentijds verleden*, 18-20.

<sup>28</sup> H. Henrichs, 'Vaderland van Ooit. Het museum van de natie voorbij.' In: L. Dorsman, E. Jonker en J. Koch, *De korte 20<sup>e</sup> eeuw. Opstellen voor Maarten van Rossem* (Amsterdam 2008) 174.

## Hoofdstuk 2: De vormgeving van het historisch museum

In het algemeen kan worden gesteld dat het historisch museum een aantal belangrijke rollen heeft, namelijk het verschaffen van kritische en objectieve informatie over het verleden, het trachten het publiek te interesseren voor het verleden en het fungeren als een instantie voor culturele uitwisseling.

### 2.1 Informatievoorziening

Ten eerste is uit kwalitatief onderzoek van de Amerikaanse historici Roy Rosenzweig en David Thelen naar de beleving van Amerikanen met betrekking tot geschiedenis gebleken dat men veel waarde hecht aan musea als autoriteit op het gebied van informatievoorziening over het verleden.<sup>29</sup> Het presenteren van kritische, objectieve informatie over het verleden staat aan de basis van het historisch museum. Hoewel musea in de negentiende eeuw nog puur en alleen fungeerden als wetenschappelijke instanties die kritische en objectieve informatie verschaften, zijn het in de twintigste eeuw meer waardescheppende instanties geworden. Het museum kan worden beschouwd als instrument voor integratie en beschaving. Kennisvalorisatie over het verleden staat hierbij centraal.<sup>30</sup>

### 2.2 Publieke interesse

Ten tweede is museumbezoek niet zo vanzelfsprekend. Uit onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) blijkt dat maar liefst 59% van de Nederlanders nooit een museum bezoekt.<sup>31</sup> Het is voor veel musea dan ook belangrijk om een collectie op een zo aantrekkelijk mogelijke wijze te presenteren, om zo een breed publiek te trekken. De bezoeker wil immers dingen zien die hij mooi vindt, waardoor hij wordt ontroerd. Dit hoeft niet ten koste te gaan van de waarheidsgraad van de gepresenteerde objecten en verhalen, maar maakt het bezoeken van een museum toegankelijker. Hierdoor raakt het publiek meer geïnteresseerder in het verleden. Volgens Dorsman, Jonker en Ribbens trachten historische musea hierop in te spelen door te verbreden, te verjongen en te actualiseren.

Ten eerste is er sprake van verbreding van de collectie. Er wordt tegemoet gekomen aan de brede belangstelling van bezoekers. Niet alleen elitevoorwerpen, maar ook alledaagse objecten worden tentoongesteld. De bezoeker wil zich verbonden voelen met hetgeen tentoongesteld wordt. Het is een democratische wijze van tentoonstellen om verschillende aspecten van het verleden

---

<sup>29</sup> M. Kammen, 'Carl Becker Redivivus: Or, is everyone really a historian?', *History and Theory* 39.2 (2000) 232.

<sup>30</sup> McIntyre, 'Creating new pasts', 144.

<sup>31</sup> Centraal Bureau voor de Statistiek, 'Bezoek aan culturele voorstellingen en musea' (29 juli 2011).

tentoon te stellen.

Ten tweede, en dat ligt in het verlengde van het verbreden van de collectie, is er sprake van verjonging van objecten. Niet alleen oude objecten, waarmee de bezoeker zich wellicht minder snel kan identificeren, maar juist ook zaken uit een meer recent verleden worden tentoongesteld. Enerzijds kunnen oude objecten een gevoel van ‘historische sensatie’ oproepen, anderzijds wordt het verleden tastbaarder door jongere objecten tentoon te stellen.<sup>32</sup>

Ten derde houden musea zich niet alleen bezig met het verzamelen en bewaren en het op chronologische wijze presenteren van objecten, maar ook profileren ze zich aan de hand van verschillende metathema’s als instanties voor culturele uitwisseling.<sup>33</sup> Hiervoor is het belangrijk om interactie met het publiek aan te gaan. Hoewel niet alles gehoord kan worden en er veel verschillende visies bestaan, geeft het een gemeenschap een gevoel van *active ownership* wanneer ze betrokken wordt bij het historisch debat.<sup>34</sup> Zo ontstaat er uiteindelijk ook een meer democratische vorm van bestuderen van het verleden, waar Raphael Samuel bijvoorbeeld ook voor pleitte. Academici en het publiek gaan zo een *shared authority* over het verleden aan.<sup>35</sup> Volgens de Britse museoloog Kenneth Hudson lijken het heden en het verleden hierdoor met elkaar vermengd te worden, waardoor men beter begrip kan tonen voor het heden. Musea zijn dus niet alleen van intellectueel belang, maar kunnen ze ook een emotionele en esthetische rol vervullen.<sup>36</sup>

### 2.3 Politiek, cognitie en esthetiek

Volgens de Duitse historicus Jörn Rüsen raken historische cultuur, en de representatie daarvan in historische musea, aan politieke, cognitieve en esthetische elementen. Macht, waarheid en schoonheid spelen een grote rol.<sup>37</sup> Het publiek verwacht dat een historisch museum altijd juiste informatie weergeeft, maar is hierbij altijd verwickeld in een machtsstrijd: wat wordt bijvoorbeeld wel en wat wordt niet tentoongesteld. Hierbij komen vaak politieke keuzes kijken. Bovendien moet de macht deels worden gedelegeerd aan de museumbezoeker, die gestimuleerd moet worden om actief en kritisch stil te staan bij het tentoongestelde. Het begrip schoonheid, wat zich uit in een esthetisch hoogwaardige ruimte en esthetisch hoogwaardige objecten, is vooral voor de bezoeker belangrijk: hij wil in een museum immers dingen zien die hij mooi vindt, waardoor hij wordt ontroerd. Een goede

---

<sup>32</sup> Dorsman, Jonker, Ribbens, *Het zoet en het zuur*, 135-138.

<sup>33</sup> McIntyre, ‘Creating new pasts’, 144.

<sup>34</sup> Ibidem, 139.

<sup>35</sup> Samuel, *Theatres of Memory*, 27.

<sup>36</sup> K. Hudson, ‘Attempts to define’, 377.

<sup>37</sup> H. Henrichs, ‘Historisch denken’, 16.

balans tussen deze elementen leidt tot een aantrekkelijk museum.<sup>38</sup> Een museum waarin onjuistheden worden gepresenteerd, is ethisch gezien immers niet te verantwoorden. Hoewel esthetica kan bijdragen aan de boodschap die een museum vertelt, draagt een museum waarin teveel nadruk ligt op het esthetische aspect het gevaar met zich mee voorbij te gaan aan informatievoorziening. Tot slot wil de bezoeker zich tot op zekere hoogte betrokken voelen bij het museum.

Het belangrijkste uitgangspunt van het museum is kennisoverdracht; het overbrengen van de *waarheid*. Dit heeft als doel om historisch bewustzijn te creëren bij mensen. In zijn dissertatie besteedt de Amsterdamse historicus Arie Wilschut aandacht aan de manier waarop geschiedenis het best aangeleerd kan worden om historisch bewustzijn te creëren. Uit zijn onderzoek blijkt dat geschiedenis gemakkelijker wordt geleerd aan de hand van ‘associatieve contexten’ dan wanneer de nadruk ligt op chronologie.<sup>39</sup> Historica Maria Grever is echter van mening dat het tentoonstellen van objecten op chronologische volgorde een betere manier is om kennis op te doen over het verleden. Historisch besef heeft volgens haar vooral te maken met ‘het besef dat we leven in een continuüm van de tijd, verbonden met al wat geweest is, en dat we oog krijgen voor continuïteit en verandering’.<sup>40</sup> Door gebeurtenissen in een bepaalde periode te plaatsen, groeit het besef van de gelaagdheid tussen het verleden, het heden en de toekomst. Pas dan kun je volgens haar echt spreken van historisch bewustzijn.

De bezoeker van een museum wil enerzijds kennis over het verleden opdoen, anderzijds wil hij/zij ook worden ontroerd door esthetische elementen (i.e. schoonheid) in een museum. Verder wil de bezoeker zich betrokken voelen bij een museum en actief meedoen aan de discussie over wat er in het verleden gebeurd is.

## 2.4 Voortbestaan van historische musea

Volgens de Britse museoloog Kenneth Hudson blijven uiteindelijk slechts twee soorten musea bestaan: ‘museum with charm, and museum with chairs’.<sup>41</sup> *Charm* kan worden vergeleken met schoonheid en authenticiteit van Rüsen, waarbij waarheid een kernvoorwaarde vormt, en *chair* met de machtsdimensie omdat een museum mensen moet aanzetten om ‘te gaan zitten’ en met elkaar in discussie te gaan. Op die wijze kan het verleden het beste worden herdacht. Geschiedenis in het

---

<sup>38</sup> Henrichs, ‘Historisch denken’, 18-9.

<sup>39</sup> A.H.J. Wilschut, *Beelden van tijd: de rol van historisch tijdsbewustzijn bij het leren van geschiedenis* (Amsterdam 2011) 183.

<sup>40</sup> M. Grever, ‘Geen identiteit zonder oriëntatie in de tijd. Over de noodzaak van chronologie’, *BMGN -Low Countries Historical Review* 124.3 (2009) 440.

<sup>41</sup> Henrichs, ‘Historisch denken’, 19.

publieke domein fungeert als representatie van het verleden, en is dan ook de steeds onvolmaakte reconstructie van wat niet meer is. Herinneringen hieraan actualiseren het verleden, en representeren de hedendaagse omgang met het verleden.<sup>42</sup> Het is belangrijk om de herinnering aan het verleden levend te houden. Musea kunnen hier een bijdrage aan leveren door de discussie over vroegere tijden te stimuleren. Het lastige aan de opgave voor het museum is dat het poogt een zo breed mogelijk publiek te bereiken. Om hen te bedienen, is het van belang om een variërende presentatie met moderne interactieve technieken neer te zetten.

## 2.5 Conclusie

Kortom, het is van groot belang dat er een juiste balans bestaat tussen de verschillende aspecten van het historisch museum. Hoewel er grote verschillen tussen musea bestaan, kan in elk geval worden gesteld dat het historisch museum veelal in een spanningsveld balanceert tussen wat het museum zelf nastreeft en wat haar publiek wil zien. Volgens de Vlaamse historicus Jo Tollebeek is een historisch museum 'een kaartspel; het moet telkens opnieuw geschud en gecoupeerd worden, dan wordt een nieuw spel met nieuwe troeven gegeven'.<sup>43</sup>

---

<sup>42</sup> Arnout, 'Lieux de mémoire', 545.

<sup>43</sup> J. Tollebeek en T. Verschaffel, *De vreugden van Houssaye. Apologie van de historische interesse* (Amsterdam 1992) 115.

## Hoofdstuk 3: De opkomst en ondergang van het Nationaal Historisch Museum

Voor de komst van een nationaal-historisch museum werd door SP-leider Jan Marijnissen al jaren gepleit voordat er daadwerkelijk stappen voor werden genomen. Hoewel er al veel historische musea in Nederland waren, was er volgens hem geen enkel museum waar samenhang in de Nederlandse geschiedenis werd gecreëerd. Er moest een nieuw nationaal-historisch museum komen dat '[een] bijdrage [zou] leveren aan de verspreiding van historisch besef en historische kennis onder burgers, en zou bijdragen aan het tot stand brengen van verbondenheid tussen de culturen hier aanwezig.'<sup>44</sup>

### 3.1 Politiek debat

De wensen van Marijnissen voor het oprichten van een nationaal-historisch museum werden niet gehonoreerd in politiek Nederland, omdat ons land al genoeg historische musea zou hebben. Bovendien zou er al een nationaal museum zijn, namelijk het Rijksmuseum. De voornaamste kritiek die Marijnissen hierop leverde was dat in het Rijksmuseum de nadruk lag op kunst en dat alle tentoonstellingen vooral vanuit een artistiek oogpunt werden ingedeeld, in plaats van de objecten en kunstwerken in historisch perspectief te plaatsen. Hiermee kon het niet aan de door Marijnissen opgestelde eisen voor een nationaal-historisch museum beantwoorden.<sup>45</sup>

Op 27 juni 2006 werd het NHM geagendeerd voor een Tweede Kamerdebat. CDA-fractievoorzitter Maxime Verhagen sloot zich al snel aan bij Marijnissen en zei: 'Als je zoekt naar verbondenheid met de Nederlandse identiteit moet je eerst kennis hebben van de eigen historie. In dit museum moeten de gemeenschappelijke wortels en waarden van de Nederlandse samenleving worden benadrukt.'<sup>46</sup> In het debat dat hierop volgde heerste consensus over de noodzaak van het aanwakkeren van het historisch bewustzijn van de gemiddelde Nederlander. Kennis over het verleden zou bijdragen aan de bewustwording van het bestaan van verschillende tijdslagen. De kennis die hieruit zou worden opgedaan kon worden ingezet in het heden en in de toekomst. Daarnaast zou kennis over het verleden samenhang in een samenleving bieden. Een gedeeld verleden en een gedeelde nationaliteit zouden voor een verbindend karakter kunnen zorgen. Hoewel er twijfel bestond over de kracht van de geschiedenis als een politiek instrument dat een actieve identiteitsvormende rol zou hebben, namelijk voor het creëren van verbondenheid tussen de verschillende culturen in Nederland, was er overeenstemming over het feit dat het verleden informatie kan verschaffen over de

---

<sup>44</sup> Marijnissen en Verhagen, 'Red ons historisch besef'.

<sup>45</sup> J. Marijnissen, *Waar historie huis houdt* (Amsterdam 2005) 82.

<sup>46</sup> *Handelingen Tweede Kamer* (27 juni 2006), M. Verhagen, 95-5876.

manier waarop identiteiten in een natie worden gevormd. Ook zou het NHM zelf een actieve identiteitsvormende rol hebben. Toch werd de term museum nog niet veel in de mond genomen vanwege het stoffige imago dat daar volgens sommigen aan verbonden was. Een aantal partijen was er geen voorstander van om een gebouw neer te zetten. Daaraan voorafgaand zou het beter zijn om eerst een digitale leeromgeving over het verleden van Nederland te creëren. Aan het einde van het debat werd een motie ingediend voor de bouw van een nationaal-historisch museum, dat als naam het 'Nationaal Historisch Museum', afgekort tot 'NHM', zou moeten gaan dragen. Dit museum zou historisch besef en historische kennis moeten vergroten en bij moeten dragen aan verbondenheid in de samenleving.<sup>47</sup>

In opdracht van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Maria van der Hoeven, stelde historicus Wim van der Weiden in augustus 2006 een visie op het NHM op. Hierin nam hij de door de Commissie de Rooy opgestelde tijdvakken en de in oktober van dat jaar te publiceren historische Canon van Nederland op. Het museum zou een laagdrempelig, levend museum moeten worden waarin historische kennis chronologisch zou worden gepresenteerd aan de hand van 'interactieve iconen', digitale middelen waardoor het verleden tot de verbeelding zou moeten spreken bij de bezoeker. Het moest dus geen autoritair museum worden waarin feiten en jaartallen werden opgesomd, maar een plek van interactiviteit en kennisuitwisseling.<sup>48</sup> Opvallend was dat er toen al sprake van was dat het museum geen eigen collectie zou hebben. Niet objecten, maar het verhaal van Nederland moest centraal komen te staan. Hierdoor zouden bezoekers geprikkeld moeten worden om meer te willen weten over het verleden; het museum zou moeten gaan fungeren als 'ingang' voor andere musea. Een ander bijkomend voordeel was dat het een enorme kostenbesparing op zou gaan leveren. Zo zou de aankoop en het beheer van objecten niet nodig zijn en zouden er geen conservatoren aan te hoeven worden gesteld.<sup>49</sup>

Een maand later, in september van dat jaar, bevestigde Koningin Beatrix in haar troonrede de komst van het NHM: '[Er] is besloten een nationaal-historisch museum op te richten. Cultuur verbindt en verrijkt'.<sup>50</sup> Twee maanden daarna trad oud-fractievoorzitter van de PvdA, Ronald Plasterk, aan als minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Niets stond de komst van een nationaal-historisch museum daardoor nog in de weg.

---

<sup>47</sup> *Handelingen Tweede Kamer* (27 juni 2006), M. Verhagen, 95-5892.

<sup>48</sup> W.G. van der Weiden, *Het Nationaal Historisch Museum. Een visie* (Den Haag 2006) 6-9.

<sup>49</sup> Van der Weiden, *Het Nationaal Historisch Museum*, 10.

<sup>50</sup> Parlement & Politiek, 'Troonrede 2006' (19 september 2006)

[http://www.parlement.com/id/vhnnmt7m7kr1/troonrede\\_2006\\_volledige\\_tekst](http://www.parlement.com/id/vhnnmt7m7kr1/troonrede_2006_volledige_tekst) (geraadpleegd op 23 juni 2014).



Een discussie over de plaats van het museum volgde. De Nederlandse hoofdstad Amsterdam leek een voor de hand liggende optie, hoewel Den Haag gezien haar internationale positie en politieke allure ook een goede kans maakte. Opvallend genoeg viel de keuze uiteindelijk op het Gelderse Arnhem, op een locatie naast het Openluchtmuseum. Het NHM en het Openluchtmuseum zouden elkaar kunnen aanvullen, en bovendien zouden ze dezelfde doelgroep voor ogen hebben.

Op 26 september 2008 werd de stichting 'Nationaal Historisch Museum' opgericht. Het doel van het museum werd statutair vastgelegd als 'het bevorderen van het historisch besef en de kennis van de geschiedenis van Nederland'.<sup>51</sup> Dit moest gebeuren door activiteiten te organiseren en een museum te bouwen en exploiteren. In de directie werden Erik Schilp, voormalig directeur van het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen, en Valentijn Byvanck, voormalig directeur van het Zeeuws Museum in Middelburg aangesteld als respectievelijk algemeen directeur en inhoudelijk directeur.

### 3.2 Visies op het Nationaal Historisch Museum

In december 2008 publiceerden Schilp en Byvanck een document waarin ze hun visie op het NHM uiteenzetten. Hierbij stond centraal dat het museum de historische verbeelding moest stimuleren. Geschiedenis moest 'werkelijk gaan leven' voor de bezoeker.<sup>52</sup> Dit wilden de directeuren proberen te bereiken door een thematische categorisering in vijf zogenaamde 'werelden': 'Ik en wij', 'Land en water', 'Rijk en arm', 'Oorlog en vrede' en 'Lichaam en geest'. Het verleden van Nederland zou dus niet op chronologische, maar op thematische wijze aan de bezoeker moeten worden gepresenteerd. Hierbij zou veel gebruik gemaakt worden van digitale middelen. Er zouden slechts weinig objecten tentoon worden gesteld. Volgens Schilp en Byvanck ging kwaliteit boven kwantiteit: de presentatie van voorwerpen diende meer ter ondersteuning bij de gegeven informatie. Juist door er slechts een klein aantal van tentoon te stellen, zou er door indrukwekkende objecten een gevoel van historische authenticiteit worden opgeroepen bij de bezoeker.

Iedere bezoeker heeft vanzelfsprekend wisselende interesses. Door te kiezen voor thematisering wilde het museum de bezoeker een goed overzicht geven van de verschillende onderwerpen die zouden worden behandeld in het museum. Bovendien zouden er digitale middelen beschikbaar zijn, waarmee de bezoeker zijn route op zijn eigen interesses af zou kunnen stemmen. Er zou daarnaast sprake van interactiviteit en culturele uitwisseling zijn: niet alleen kon de bezoeker kennismaken met het verleden zoals dat door het museum werd gepresenteerd, maar ook zou de

---

<sup>51</sup> Byvanck en Schilp, *Blauwdruk*, 216.

<sup>52</sup> *Ibidem*, 21.

bezoeker zijn eigen geschiedenis toe kunnen voegen aan een digitale database. Hij zou de mogelijkheid krijgen om zijn eigen hoogtepunten uit een bepaalde periode in een database te zetten.

Het NHM moest niet alleen bestaan als een museum *an sich*, maar het moest leven in de gedachten van een zo breed mogelijk publiek. Het moest een 'merk' worden dat het bewustzijn van het verleden voor elke Nederlander zou representeren. Dit zou een positieve bijdrage moeten gaan leveren aan de historische cultuur in Nederland, omdat het verleden een actiever en levendiger onderdeel van de samenleving uit zou gaan maken.<sup>53</sup>

### 3.3 Opkomst en ondergang

Discussies over de bouw van het museum, en belangrijker nog, de financiering daarvan, volgden. De voortgang van het NHM stagneerde door het gebrek aan efficiënte besluitvorming in de Tweede Kamer. Op 10 juni 2011 kondigde de inmiddels aangestelde staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Halbe Zijlstra, aan dat de subsidies per 1 januari 2012 zouden worden stopgezet. Ten eerste vanwege bezuinigingen op de gehele culturele sector, ten tweede omdat er volgens Zijlstra legio andere musea waren die zich inzetten voor het presenteren van het Nederlandse verleden. Wel zou er een beperkt bedrag beschikbaar blijven voor het ontwikkelen van activiteiten die voort zouden bouwen op de uitgangspunten van het NHM. Die activiteiten zouden door andere musea kunnen worden georganiseerd.<sup>54</sup>

Anno 2014, een aantal jaren na de mislukking van het project, kan worden teruggekeken op de opkomst en de ondergang van het NHM. De door Jorn Rüsen opgestelde voorwaarden voor een gebalanceerd museum, namelijk schoonheid, waarheid en macht, kunnen nu worden toegespitst op het museum.

Hoewel het paradoxaal klinkt, wilde het museum slechts een klein aantal objecten tentoonstellen. Dit zouden dan wel bijzondere objecten moeten zijn, waardoor een zeker gevoel van historische sensatie zou worden opgeroepen bij de bezoeker. Het is de vraag in hoeverre het museum er elke keer in zou zijn geslaagd om passende objecten bij bepaalde tentoonstellingen te vinden, te meer omdat het museum niet over een eigen collectie beschikt. Hoewel een object er wel echt uitspringt als er niet veel objecten staan, kan het wel zijn dat de esthetische beleving voor de bezoeker af zal nemen.

---

<sup>53</sup> V. Byvanck en E. Schilp, *Het Nationaal Historisch Museum stimuleert de historische verbeelding* (Arnhem 2008) 9-41.

<sup>54</sup> Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Beleidsnota 'Meer dan kwaliteit: een nieuwe visie op cultuurbeleid' (10 juni 2011).

Volgens het museum zouden de objecten echter slechts ter illustratie bij de gegeven informatie dienen. Doordat de informatie op allerlei digitale manieren zou worden gepresenteerd, is het aantal mogelijkheden groot. Het is echter de vraag wat beter blijft hangen bij de bezoeker: het object of de gegeven informatie. Indien de opvatting wordt gehanteerd dat historisch besef meer is dan slechts hebben van het besef dat het verleden bestaat, maar dat er sprake moet zijn van begrip van het verleden, is het discutabel of de beoogde indeling van het museum daadwerkelijk bij zou hebben gedragen aan het laten opbloeien van het historisch bewustzijn van de bezoeker. Een goede wisselwerking tussen zowel objecten als informatievoorziening leidt naar mijn idee tot een betere museale setting.

Aan de beoogde indeling van het NHM is een grote machtscomponent verbonden. Niet alleen omdat het museum er onder politieke druk zou komen, ook omdat het tot op zekere hoogte in zou worden gezet als politiek instrument dat de bevolking van een land zou moeten 'opvoeden'; tot een betere burger zou moeten maken. Ook in het museum zelf is sprake van allerlei machtselementen. Door zelf geen eigen collectie te beheren, maar er vanuit te gaan dat andere musea bereid zijn objecten van waarde tijdelijk aan het NHM uit te lenen, eigent het museum zichzelf een rol als grote en belangrijke speler in de Nederlandse museumwereld toe. De bezoeker echter zou echter ook een relatief grote rol toebedeeld hebben gekregen, omdat hij kennis over zijn eigen verleden toe had kunnen voegen aan de database van het museum.

Naast de gebrekkige score op de elementen schoonheid, waarheid en macht kunnen de plannen voor het NHM worden bekritiseerd in het licht van het opdoen van historisch besef. Volgens voormalig directeur van het Openluchtmuseum in Arnhem, Jan Vaessen, heeft een nationaal-historisch museum dat historisch bewustzijn aan moet wakkeren, geen enkele zin: 'zo'n aparte instelling is voor veel mensen een alibi om gewoon door te gaan met wat ze altijd deden.' Nederland kent volgens hem genoeg musea; mensen zouden niet zitten te wachten op nog een groot museum. De historische canon zou geen sociale cohesie, maar juist mensen uitsluiten. Een canon zou niet voor gedurende langere tijd kunnen worden vastgelegd, omdat de samenleving meer dan ooit in beweging zou zijn. De belangrijke waarden over het verleden zijn daarmee ook veranderlijk. Een voorbeeld dat Vaessen aanhaalt is de integratie van de Molukse barakken in het Openluchtmuseum. Als er in een samenleving integratieproblemen spelen, is het van belang om die te betrekken in een museum. Het Molukse verleden maakt immers ook deel uit van het Nederlandse verleden, en heden. Voor een historisch museum dat een compleet en toegankelijk verhaal over het verleden wil vertellen en

daarmee historisch besef aan wil wakkeren, is openheid daartoe noodzakelijk.<sup>55</sup>

Volgens historicus Ad de Jong zou de politiek de Nederlandse bevolking ten onrechte ‘een herhalingsrecept uit de negentiende eeuw’ voorschrijven.<sup>56</sup> Het oproepen van historische sensatie en een zoektocht naar nationale verbondenheid zouden volgens hem de basale uitgangspunten van het NHM moeten zijn. Volgens De Jong is het voornaamste probleem bij welk nationaal-historisch museum dan ook dat het onmogelijk is om in een museum een gemeenschapsgevoel te creëren. Ieder individu heeft namelijk een andere perceptie van het verleden, waardoor het moeilijk is om een gemeenschappelijk beeld over de geschiedenis neer te zetten.<sup>57</sup> Percepties van het verleden zijn vaak niet gedeeld, maar juist verdeeld. De nuance tussen herinneren op individueel niveau en herdenken op collectief niveau komt hier weer kijken.

Sterker nog, ‘odes aan de saamhorigheid kunnen averechts werken’, aldus De Jong.<sup>58</sup> Het hoofddoel van het NHM zou volgens De Jong niet moeten zijn om nationaal bewustzijn te stimuleren, maar juist om het historisch bewustzijn aan te wakkeren. Dit zou kunne gebeuren door een balans te zoeken tussen gemeenschappelijke noemers over het verleden. Niet alleen collectieve representaties van het verleden, maar ook verschillende percepties van het verleden van verschillende groepen zouden kunnen worden gebundeld om zo toch een zekere gemeenschappelijke noemer te vormen.

Historicus Niek van Sas daarentegen is van mening dat een eenentwintigste-eeuws nationaal-historisch museum geen ‘stap terug’ zou hoeven zijn geweest. Hij pleitte voor een ‘eigentijdse manifestatie die natie-specifiek wordt ingevuld maar tegelijkertijd refereert aan internationale museale en historisch-wetenschappelijke waarden’.<sup>59</sup> Nationaal bewustzijn was volgens hem namelijk geen statisch gegeven, maar juist permanent aan verandering onderhevig, omdat het een product zou zijn van een proces van ‘nationale mythevorming en zelfuitvinding’. Het NHM zou zijn collectie op chronologie moeten hebben geordend, zodat er een duidelijk ‘parcours’ door het Nederlandse verleden kon worden uitzet waardoor de bezoeker een overzichtelijk verhaal mee zou kunnen krijgen.

---

<sup>55</sup> J. Vaessen, ‘Nationaal Historisch Museum is gevaarlijk’, *NRC Handelsblad*, 7 september 2006.

<sup>56</sup> H. Henrichs, ‘Een identiteitsfabriek is echt uit de tijd’, *NRC Handelsblad*, 20 juni 2007.

<sup>57</sup> A. de Jong, *Warme gevoelens en koude rillingen. Over musea en odes aan de saamhorigheid* (Reinwardt Memorial lezing 2008) 34.

<sup>58</sup> De Jong, *Warme gevoelens*, 39.

<sup>59</sup> N. van Sas, ‘Geschiedenis – Herinnering – Identiteit. De historici en het Nationaal Historisch Museum’, *BMGN – Low Countries Historical Review* 124.3 (2009) 425-6.

### 3.4 Conclusie

De politici Jan Marijnissen en Maxime Verhagen pleitten voor een nieuw nationaal-historisch museum dat '[een] bijdrage [zou] leveren aan de verspreiding van historisch besef en historische kennis onder burgers, en zou bijdragen aan het tot stand brengen van verbondenheid tussen de culturen hier aanwezig.'<sup>60</sup> Onder de druk van de *identiteitshype* in de politiek namen de plannen voor de komst van een NHM steeds meer vorm aan.

Naast de gebrekkige score op de elementen schoonheid, waarheid en macht kunnen de plannen voor het NHM worden bekritiseerd in het licht van het opdoen van historisch besef. Een museum kan historisch bewustzijn aanwakkeren, maar vaak gebeurt dit aan de hand van een gevoel van historische sensatie. Deze sensatie kunnen mensen niet opdoen aan de hand van digitale informatievoorziening. Zeker indien het NHM uit zou hebben gedragen een 'uitnodiging' te vormen voor het bezoeken van andere musea streeft het museum aan haar doel voorbij. De crisis en bezuinigingen speelden een belangrijke rol bij het besluit het NHM te schrappen. Oud-directeur Valentijn Byvanck: 'De crisis heeft een veel grotere greep op onze verbeelding dan ik had verwacht. Maar over een tijdje komt het onderwerp vast wel weer op de agenda.' En dan is er misschien ook wel weer ruimte voor een apart geschiedenismuseum, denkt hij. 'Maar wel kleiner en fijner dan in de oorspronkelijke opzet. En met minder overheidsbemoediging en -geld.'<sup>61</sup>

---

<sup>60</sup> Marijnissen en Verhagen, 'Red ons historisch besef'.

<sup>61</sup> H. de Lange, 'Hoe zit het met het Nationaal Historisch Museum', *Trouw*, 5 april 2013.

## Conclusie

Volgens de Duitse historicus Jörn Rüsen is de historische cultuur 'het door het historisch bewustzijn gevormde deel van de algemene cultuur'. Bij de verschillende visies hierop staat centraal dat het historisch bewustzijn levend wordt gehouden door het besef dat er verschillende tijdsdimensies bestaan. Het bewustzijn hiervan zou bijdragen aan identiteitsvorming. Modern historisch besef is dan ook gericht op inzicht in de veranderingsprocessen waaraan de wereld onderhevig is en op werkelijk begrip van andere tijden.

Het historisch museum balanceert constant in een spanningsveld in de zoektocht naar een juiste balans om erfgoed tentoon te stellen. Jörn Rüsen noemt bijvoorbeeld schoonheid, waarheid en macht als noodzakelijke elementen. Enerzijds zoekt de bezoeker naar ontroering, naar esthetische elementen, anderzijds naar nieuwe kennis. Ook wil de bezoeker zelf een zeker gevoel van macht genieten. Bovendien is het aan het museum om hier een discussie over te ontknopen. Echter is deze discussie problematisch doordat musea vaak een narratief uitzetten in hun collectie. Een 'ideaal' museum zou alle bovenstaande elementen moeten verenigen in tentoonstellingen en hier een goede balans in moeten vinden.

Hoewel het museum hoog zou hebben gescoord op het onderdeel 'macht', omdat de bezoeker een actieve rol zou hebben bij de invulling van het NHM door de mogelijkheid te hebben om zelf informatie over zijn verleden toe te voegen aan het museum, scoort het gebrekkiger op de onderdelen 'schoonheid' en 'waarheid'. Een gevoel van historische sensatie ontstaat minder snel bij digitale middelen. Hoewel de nadruk wel degelijk meer op de tentoongestelde objecten komt te liggen omdat het er minder zijn, zou de esthetische beleving in het NHM niet erg hoog zijn geweest. Ook op het onderdeel 'waarheid' schiet het museum tekort. Omdat het museum als 'ingang' voor andere musea zou moeten gaan dienen, zou het slechts een overzicht over de gehele geschiedenis van Nederland bieden en zou het wat dat betreft enigszins op de oppervlakte blijven.

Nadat onder politieke druk de plannen voor de opzet van het NHM werden bewerkstelligd, waarbij centraal stond dat het museum de historische verbeelding moest stimuleren, kwam het in 2012 ten einde onder druk van bezuinigen door de overheid.

Er in 2014 op terugkijkende, heeft het bovendien geen zin om een museum in te zetten als politiek instrument om nationaal bewustzijn te stimuleren. Wel kan het historisch museum bijdragen aan het aanwakken van het historisch bewustzijn van het publiek. Daarom zou er dus een zekere nuance plaats moeten hebben gevonden bij de doelstellingen van een dergelijk nationaal-historisch museum.

Ook is het de vraag of er ten tijde van het maken van de plannen niet al genoeg historische musea waren in Nederland. Gezamenlijk zouden zij het NHM kunnen vormen. Er is geen nationaal-historisch museum nodig om als 'ingang' te fungeren om mensen naar andere musea te krijgen. Daarmee zou het NHM aan zijn doel voorbij zijn gegaan.

Historische musea zouden zich beter kunnen differentiëren in verschillende uiteenlopende onderwerpen en zouden zo gezamenlijk een breed beeld kunnen geven van de verdeelde percepties op het verleden. De plannen rondom het NHM zijn gestagneerd door een te groot geloof in de maakbaarheid van historisch besef door middel van een museum als politiek instrument. Dit geloof kwam onder druk van financiële beperkingen door de economische crisis ten einde.

Naast de gebrekkige score op de elementen schoonheid, waarheid en macht kunnen de plannen voor het NHM worden bekritiseerd in het licht van het opdoen van historisch besef. Een museum kan historisch bewustzijn aanwakkeren, maar vaak gebeurt dit aan de hand van een gevoel van historische sensatie. Deze sensatie kunnen mensen niet opdoen aan de hand van digitale informatievoorziening. Zeker indien het NHM uit zou hebben gedragen een 'uitnodiging' te vormen voor het bezoeken van andere musea streeft het museum aan haar doel voorbij. De crisis en bezuinigingen speelden een belangrijke rol bij het besluit het NHM te schrappen. Oud-directeur Valentijn Byvanck: 'De crisis heeft een veel grotere greep op onze verbeelding dan ik had verwacht. Maar over een tijdje komt het onderwerp vast wel weer op de agenda.' En dan is er misschien ook wel weer ruimte voor een apart geschiedismuseum, denkt hij. 'Maar wel kleiner en fijner dan in de oorspronkelijke opzet. En met minder overheidsbemoediging en -geld.'<sup>62</sup>

---

<sup>62</sup> H. de Lange, 'Hoe zit het met het Nationaal Historisch Museum', *Trouw*, 5 april 2013.

## Literatuurlijst

Arnout, A., 'Lieux de mémoire, erfgoed en geschiedenis', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 122.4 (2009) 538-49.

Byvanck V. en Schilp, E., *Blauwdruk. Plannen, schetsen en geschiedenis van het Nationaal Historisch Museum (2008-2011)* (Amsterdam 2012).

Byvanck V. en Schilp E., *Het Nationaal Historisch Museum stimuleert de historische verbeelding* (Arnhem 2008).

Centraal Bureau voor de Statistiek, 'Bezoek aan culturele voorstellingen en musea' (29 juli 2011).

Dorsman, L., Jonker, E. en Ribbens, K., *Het zoet en het zuur: geschiedenis in Nederland* (Amsterdam 2000).

Grever, M., 'Geen identiteit zonder oriëntatie in de tijd. Over de noodzaak van chronologie', *BMGN - Low Countries Historical Review* 124.3 (2009) 438-51.

*Handelingen Tweede Kamer* (27 juni 2006), M. Verhagen, 95-5876.

*Handelingen Tweede Kamer* (27 juni 2006), M. Verhagen, 95-5892.

Henrichs, H., 'Een identiteitsfabriek is echt uit de tijd', *NRC Handelsblad*, 20 juni 2007.

Henrichs, H., 'Historisch denken of het verleden beleven. Public history en musea', *Levend Erfgoed. Vakblad voor public folklore & public history* (2009) 15-9.

Henrichs, H., 'Vaderland van Ooit. Het museum van de natie voorbij', in: L. Dorsman, E. Jonker en J. Koch, *De korte 20<sup>e</sup> eeuw. Opstellen voor Maarten van Rossem* (Amsterdam 2008) 163-175.

Hewison, R., *The Heritage Industry: Britain in a Climate of Decline* (Londen 1987).

Hudson, K., 'Attempts to define 'museum'', in: D. Boswell en J. Evans (ed.), *Representing the nation: a reader. Histories, heritage and museums* (New York 1999) 371-9.

Jong, A. de, *Warme gevoelens en koude rillingen. Over musea en odes aan de saamhorigheid* (Reinwardt Memorial lezing 2008).

Kammen, M., 'Carl Becker Redivivus: Or, is everyone really a historian?', *History and Theory* 39.2 (2000) 230-42.



- Kranenberg, A., 'Historisch besef; Legio musea met aandacht voor historie', *De Volkskrant*, 30 december 2003, 3.
- Lange, H. de, 'Hoe zit het met het Nationaal Historisch Museum', *Trouw*, 5 april 2013.
- Lowenthal, D., *The past is a foreign country* (Cambridge 1985).
- Marijnissen, J., *Waar historie huis houdt* (Amsterdam 2005).
- Marijnissen, J. en Verhagen, M., 'Red ons historisch besef', *Trouw*, 13 mei 2006.
- McIntyre, D., 'Creating new pasts in museums', in: P. Ashton en H. Kean, *Public History and Heritage Today. People and their Pasts* (New York 2012) 131-145.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Beleidsnota 'Meer dan kwaliteit: een nieuwe visie op cultuurbeleid' (10 juni 2011).
- Nationaal Historisch Museum, 'Einde van het Nationaal Historisch Museum', <http://www.innl.nl/page/405/nl> (geraadpleegd op 5 januari 2014).
- Nederlands Openluchtmuseum, 'Jaarverslag' (versie 2011), <http://www.openluchtmuseum.nl/usermedia/files/visitatierapport-nederlands-openluchtmuseum-1-4-2011.pdf> (geraadpleegd op 1 april 2014).
- Rensman, E. en Bossmann, W., 'Tweede Kamer haalt onvoldoende voor proefwerk geschiedenis' <http://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/5845/tweede-kamer-haalt-onvoldoende-voor-proefwerk-geschiedenis.html> (geraadpleegd op 2 december 2013).
- Ribbens, K., *Een eigentijds verleden. Alledaagse historische cultuur in Nederland, 1945-2000* (Hilversum 2002).
- Samuel, R., *Theatres of Memory* (Londen 1993).
- Sas, N. van, 'Geschiedenis – Herinnering – Identiteit. De historici en het Nationaal Historisch Museum', *BMGN – Low Countries Historical Review* 124.3 (2009) 419-30.
- Smith, A., 'History and modernity: reflections on the theory of nationalism', in: D. Boswell en J. Evans (ed.), *Representing the nation: a reader. Histories, heritage and museums* (New York 1999) 45-60.
- Tollebeek J. en Verschaffel, T., *De vreugden van Houssaye. Apologie van de historische interesse* (Amsterdam 1992).

Parlement & Politiek, 'Troonrede 2006' (19 september 2006)

[http://www.parlement.com/id/vhnnmt7m7kr1/troonrede\\_2006\\_volledige\\_tekst](http://www.parlement.com/id/vhnnmt7m7kr1/troonrede_2006_volledige_tekst) ( geraadpleegd op 23 juni 2014).

Vaessen, J., 'Nationaal Historisch Museum is gevaarlijk', *NRC Handelsblad*, 7 september 2006.

Weiden, W.G. van der, *Het Nationaal Historisch Museum. Een visie* (Den Haag 2006).

Wilschut, A.H.J., *Beelden van tijd: de rol van historisch tijdsbewustzijn bij het leren van geschiedenis* (Amsterdam 2011).

Zeijden, A. van der, *Volkscultuur van en voor een breed publiek. Enkele theoretische premissen en conceptuele uitgangspunten* (Utrecht 2004).